

ОКАЗІОНАЛЬНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ У РОМАНІ ІРЕНИ КАРПИ «ДОБРІ НОВИНИ З АРАЛЬСЬКОГО МОРЯ»

Лоцинова Інна Сергіївна,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук
Дніпровський державний медичний університет

На сучасному етапі розвитку мови, коли її носії володіють розмаїтим арсеналом мовних засобів, особливу цікавість викликають питання, пов'язані з тим, як відобразити той чи той зміст найкращим чином і з максимальним ефектом впливу на адресата мовлення. Вивчення okazіональних сполучень становить для мовознавців великий інтерес, оскільки вони створюються для вирішення певних ідейно-естетичних завдань, а також розкривають особливості світосприйняття митців слова, своєрідність їхнього стилю. Що зумовлює актуальність даної розвідки.

Об'єктом дослідження слугують okazіональні сполучення слів у романі Ірени Карпи «Добрі новини з Аральського моря». Цей твір презентує зріз сучасного суспільства очима українських емігрантів. Задля досягнення комунікативної мети, впливу на реципієнта авторка часто використовує okazіональні словосполучення, у межах яких, за визначенням С. Бузько, «відбувається своєрідне зняття лексико-семантичних, стилістичних та інших обмежень, що накладаються мовною системою на процеси сполучуваності слів [1, с. 244].

В. Чабаненко зауважує, що неузвальні поєднання слів, будучи відхиленнями від мовної норми, водночас спираються на нормативні моделі сполучуваності слів [8, с. 107]. Серед найтиповіших моделей okazіональних словосполучень дослідник виділяє такі:

1) «іменник + дієслово» («підмет + присудок»): *хвилі ридають, трави ходять*;

2) «прикметник + іменник» («означення + підмет» або «означення + додаток»): *малинові слова, русявий місяць*;

3) «прислівник + дієслово» («присудок + обставина»): *в'януть гірко; голубино горять*;

4) «іменник + іменник» («підмет + додаток або неузгоджене означення», «додаток + неузгоджене означення»): *армія чайок, пелюстки уст* [8, с. 107].

Okazіональні словосполучення, утворені за 1-ою моделлю (дієслово + іменник (підмет + присудок), авторка здебільшого використовує з метою розкриття внутрішнього стану своїх героїв, як-от: *Тепер зітхання й ниття за ним тхнули прогнилою поезією* [5, с. 529]; *Богдана струснула головою, щоб*

опали зайві спогади [5, с. 51]; *Почуття занімівали* [5, с. 479]; *Чи не розчавить її жаль ...* [5, с. 202]. А також із дескриптивною функцією: *Баночки на полицках кричали щось про аюрведу і стовідсоткову натуральність* [5, с. 10]; *Кожна світла пилінка волала: ні, це не кашемір, і навіть не чиста шерсть* [5, с. 85]; *Сніг помирає одразу, ледь торкнувшись тротуарів* [5, с. 406].

Як зауважує В. Чабаненко, ненормативна лексична сполучуваність за 2-ою моделлю породжується індивідуально-авторськими пошуками нових епітетів, ...прагненням якомога точніше передати асоціативне багатство думки. Тут щоразу автор (мовець) віддає перевагу потребам експресивного образотворення, а не вимогам мовної норми [8, с. 107]. В аналізованому романі такі поєднання слів майже не вживаються з описовою метою, натомість вони часто використовуються задля іронічного ефекту, а також надання оцінки. Часто Ірена Карпа вживає оказіональні поєднання для характеристики персонажів, наприклад: *Хто працює ситуативно і в вихідні, і вночі, може собі дозволити приходити з обіду не як штатний зомбі* [5, с. 12]; *Тепер вона справжня інстаграмна парижанка* [5, с. 17]; *Такий собі довгоногий і довгокосий атрибут* [5, с. 74]; *Тобто інший, зрозуміліший непробивним іноземцям штибу мене фільм? – сміється Рита...* [5, с. 150]; *Не плекали ілюзій щодо швидкості просування черги із прийому другосортних громадян* [5, с. 99]; *Фанерка легенька, гойдається в такт зі стегнами одноразового мачо* [5, с. 9]; *Рита не належала до тих людей, що чекали приходу календарного місяця: «Нічого, скоро літо»* [5, с. 186]. Такі вирази є виявом неочікуваних асоціативних зв'язків, вони передають нові семантичні відтінки завдяки незвичайному синтаксичному поєднанню слів.

Подібні поєднання слів збільшують питому вагу індивідуального мовомислення авторки, надаючи певній ситуації образності висловлювання: *Ресторани працювали за якимось людиноненависницьким графіком* [5, с. 555]; *Важкі вантажівки й істеричні мотоцикли неслися тісним потоком* [5, с. 172]; *Гатив з тамтого боку новоскроєного кордону, не зважаючи на оголошене й увіруване Європою перемир'я* [133]; *Більше Маша на патріотичні тусовки не ходила* [5, с. 196]; *Якби він тільки знав, як сильно хотілося Риті у Біаріц, хай навіть у те його страшне туристичне гетто – вакаційний клуб для дітей та пенсіонерів* [5, с. 188]; *Всі ці люди з вищими освітами, що працюють на низькій роботі* [5, с. 131].

У творчості письменниці епітети характеризуються високою емотивно-експресивною зарядженістю, оцінністю й образністю, створюючи широкую палітру почуттів, а також різноманітних відчуттів: *Не схильна до телевізійної паніки* [5, с. 47]; *Богдана мовчки кивала з таким самим розумінням і доброзичливою байдужістю* [5, с. 59]; *Філіп мав теплі манери хлопця з хорошої родини* [5, с. 82]; *Патріка накривало червоною, як стіни в загальній вітальні, люттяю* [5, с. 156]; *Відкинувши вбік перегниту пристрасть і набридлі флешбеки* [5, с. 531]; *Настільки далеко вона була від його смакових орбіт* [5, с. 15]; *Тестостеронова хмара ширилася ще на чверть салону літака* [5, с. 52]; *Розсипає прозорі звуки на весь свій домашній мотлох* [5, с. 151]; *Ці дикі*

поєднання *агрорпромислових кольорів* у такому стильному *чорно-сірому Парижі?* [5, с. 194].

На окрему увагу заслуговують, так би мовити, парадоксальні поєднання слів: *Хлоїна творчість мала шанс максимум на лімітований успіх* [5, с. 43]; *І багатий друг із костяним акцентом* однаково часто лишався для них «*top client russe*» - неважливо, був він хорватом, грузином чи українцем [5, с. 81]; *Зберігали запах тривожного затишку* [5, с. 547]; *Ризикуючи безцінним своїм і бюджетним твоїм життям* [5, с. 555]; *З огляду на небажану перспективу повернення її, блудної доньки, у милосердні батьківські лабету* [5, с. 163]. Такі сполучення збагачують стилістичні можливості тексту, посилюють його експресію.

В аналізованому романі зустрічаємо лише одне словосполучення, утворене за 3-ою моделлю, експресивність якого породжена використанням індивідуально-авторського прислівника: «*Що ж, – напівроздратовано думала вона, відраховуючи няні 40 євро, – як мінімум піша прогулянка ...*» [5, с. 127].

Словосполучення, утворені за моделлю іменник + іменник («підмет + додаток або неузгоджене означення», «додаток + неузгоджене означення»), письменниця широко використовує для створення іронічного або сатиричного ефекту: *Співробітники різної цінової категорії* [5, с. 13]; *Дуже хочеться зараз стрибнути в теплу ванну жалю до себе* [5, с. 14]; *Совість із голосом бабці* прокидалася й питала: *чи ти здуріла, чи що з тобою* [5, с. 32]; *Тут уже розігрувалась лотерея стереотипів і особистих вподобань* [5, с. 33]; *Вправно переміщалися авеню Монтель на швидкості 10 тисяч євро на годину* [5, с. 85]; *Іван метався бутіком, як чорний демон трансформації* [86]; *Тавро селянської стурбованості* за далеку Батьківщину (куди чомусь ніхто з цих патріотів повертатися не рвався) [5, с. 193]. Такі сполучення слів активують увагу читачів, змушують їх глибше замислитися над прочитаним.

За спостереженнями С. Бузько, до запропонованої В. Чабаненком класифікації оказіональних сполучень слів можна додати ще один (5-й) тип: «дієслово + іменник» («присудок + додаток або обставина, виражена прийменниково-відмінковою формою іменника [1, с. 245]). За допомогою таких поєднань слів письменниця вдало відображає внутрішній стан своїх героїв, акцентує увагу на сучасних проблемах суспільства, наприклад: *...доки не вдасться ампутовати причини її гидкого стану, вона буде поряд із тими, кому ще гірше* [5, с. 90]; *Все ж таки Риті вдалося продертися через свій страх Іванової істерики. Переступити драглі непевності свого майбутнього* [5, с. 202]; *Люди клацали телефонами, обіймалися і просто споживали Париж* [5, с. 118]; *І ніде більше так відверто не торгували добрим смаком* [5, с. 127]; *Хлоя не знала, з якої ДНК штампують таких маніяків – затятих активістів, волонтерів, готових померти за свою справу* [5, с. 133]; *Інші політичні дядьки «застовпили» свої шість соток у владі вже давно* [5, с. 402]; *Припинити припудрювати свій расизм* [526] тощо.

Зазначимо, що в аналізованому романі Ірена Карпа широко використовує оказіональні поєднання слів, що представляють собою збіг лексем, сполучення

яких в узусі неможливе через відсутність відповідних сем у структурі їхніх лексичних значень. Такі поєднання слів характеризуються високою експресивністю, оцінністю, спонукають читача до більш вдумливого прочитання тексту, пошуку прихованого змісту, закладеного автором.

Література:

- 1.Бузько С. А. Оказіональні словосполучення в сучасному художньому мовленні *Філологічні студії* : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2015. Вип.13. С. 244–249.
- 2.Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) : монографія. Рівне : Перспектива, 2004. 524 с.
- 3.Голікова Н. С. Оказіональні сполучення слів у художньому дискурсі Павла Загребельного. *Український смисл*. 2018. С.140–148.
- 4.Карабута О.П. Лінгвостилістичні особливості творів Ірени Карпи *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2013. Вип. 17. С. 134–138.
- 5.Карпа І. Добрі новини з Аральського моря. Київ : Книголав. 2019. 592 с.
- 6.Попова М. В. Оказіоналізми як стилістична домінанта творчості Ірени Карпи (на матеріалі роману «Фройд би плакав»). *Змиевское краеведение*, 2015. Вип. 4, С. 56–67.
- 7.Турчак О. М. Оказіональні сполучення слів як прояв експресивності в мові української періодики кінці ХХ ст. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки*. 2014. № 2. С.213–217.
- 8.Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя, 2002. 351 с.